

Статичність змалювання любові в «Народних оповіданнях» Марка Вовчка

Шкетера Ольга Віталіївна, студентка III курсу (група ФУБ-1-17-4.0д)
Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка

Творчість Марка Вовчка не позбавлена уваги сучасних літературознавців. Зокрема збірка «Народні оповідання» була перепрочитана й науково переосмислена в працях Є. Сохацької, О. Рудько, Т. Клименко, О. Бажан, М. Яремкович, але художня своєрідність образу кохання не була предметом спеціальних досліджень.

О. Бажан вважає, що найцікавішою гранню творчості письменниці є саме феміністичий напрям «Жінка і чоловік, як ідеал. Жіноча та чоловіча доля і жіноча та чоловіча нескореність у кріпацтві» [3, с. 5]. Актуальність феміністичних студій, нерозв'язаність заявленої проблеми зумовлюють мету дослідження: висвітлення образу любові через характери чоловіка та жінки; доведення або спростування статичного змалювання почуттів в оповіданнях збірки.

Українські фольклорні традиції зображення тяжкої страждальної жіночої долі стали підґрунтям для поширення ідей жіночої емансипації. Дослідниці гендерності С. Павличко та В. Агеєва зазначають, що типові жіночі образи, які були поширеними серед народників, відходять на другий план і поступаються новим духовно сильним жінкам, особистостям, образи яких увели в літературу жінки-модерністи, образи яких почала вводити у свої оповідання і Марко Вовчок: «Пасивні Марусі, Катрусі, Настусі, які були центральними образами в творчості народників, завдяки плідній художній діяльності жінок-модерністів, поступилися образам нових жінок – духовно сильних особистостей. Синонімом і джерелом модерного в контексті української літератури зламу віків стало фемінінне й феміністичне. Жінки письменниці цього переломного часу зруйнували міф про жіночу слабкість,

пасивність та про чоловічу активність» [3, с. 17]. Саме письменниці, які активно працювали в другій половині XIX – на початку XX століття (Ганна Барвінок, Марко Вовчок, Олена Пчілка, Наталія Кобринська) почали у своїх творах підривати застарілий міф про жіночу пасивність, неспроможність жити та діяти без активного та сильного чоловіка. Отже і любов у творах Марка Вовчка має бути феміністичною, «жіночною».

Н. Зборовська в роботі «Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури» звертає увагу на імітацію жіночого мовлення у творчості Марка Вовчка: «Оскільки Марко Вовчок не мала таких глибинних переживань, над якими депресував Шевченко, то її письмо потрібно розглядати як грайливе імітоване народництво, що поєднує в собі актуальну в чоловічій творчості соціально-національну проблематику кріпацької неволі і гру несвідомого, розраховану на спокушування чоловіків» [6, с. 108]. Тобто Марко Вовчок наближувала тематику та проблематику своїх оповідань до творчості народників, щоб утвердитись у літературі, але вона починає створювати нові образи, з феміністичної точки зору дивиться на змалювання кріпацтва, тим самим звертає увагу суспільства на проблеми жіноцтва.

П. Куліш жіночі характери «Народних оповідань» оцінив як мінливі й грайливі: «Жінка Марковича – геніальна актриса, котра приймає на себе образ молодиць та бабусь наших та лицедійствує за них так, що не скрізь угадаєш, що взято з натури, а що створено в пориві акторського захоплення» [4, с. 105]. Тим самим відзначаючи великий письменницький потенціал та майстерність Марка Вовчка у змалюванні українського жіноцтва.

Отже, досліджувати статичність змалювання любові у збірці Марка Вовчка ми будемо за допомогою текстуального та образного аналізу, а для цього спочатку необхідно визначити зміст базових понять.

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажа.

Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Характери показані здебільшого у сформованому вигляді. Описів мало, вони стислі, лаконічні. Важливу роль відіграє художня деталь (деталь побуту, психологічна деталь та ін.). Розповідь в оповіданні часто ведеться від особи оповідача [7, с. 509].

Оповідач – різновид літературного суб'єкта, особа, вимислена автором, від її імені в художньому творі автор оповідає про події та людей. Від розповідача відрізняється граматичною формою вияву – оповідач провадить оповідь від першої особи [7, с. 509].

Оскільки збірка Марка Вовчка має назву «Народні оповідання», то і почуття героїв у цих творах мають бути «народними», тобто простими, живими, природними, без фальші й масок, щирими. Саме щирість є основним маркером цієї збірки.

У своїй більшості оповідання мають нещасливий кінець. Письменниця не дає своїм персонажам можливості бути щасливими, вбачаючи в житті українських селян лише горе та нещастя. Для авторки важливим було етнографічно правдиво зобразити всебічне страждання людей, трагедію у всіх сферах їхнього життя: «Як не живи, а лихо не мине. Так уже нам Бог дав, така вже доля наша...» («Не до пари») [5, с. 161].

Образ жінки є лінійним у всіх творах. Це типова, традиційна жінка-страждальниця, вималювана з українського фольклору. Якщо ми звернемося до статті Олени Теліги і до тих жіночих образів, на яких вона звертає увагу в літературі періоду Марка Вовчка, то побачимо, що персонажі письменниці є жінками-рабинями [9]: «Трудно було й здумати, що десь наймичкою маятимусь! Мала й худобу, і господарство своє, зросла в розкоші, а доводиться служити за хліба шматок та годити, може, і лихому, і ледачому кому! Треба й правду, й неправду терпіти, треба привикати! Зазнаю чужої сторони, яка вона є! Перебуду всякого горя й лиха! Ніхто мене не жалуватиме; ніхто не сяде, не зажуриться коло мене, ані словця любого та

щирого не промовить! Звісно, чужі люди хоч і добрі, та не знатимуть, яка я; а я знов їх не знатиму» («Сестра») [5, с. 46].

Але ми можемо простежити певну дуальність жінок з «Народних оповідань», оскільки поряд із такою «нешасністю» вимальовується достатня маскулітність – сила духу та гострота розуму персонажів. Дівчата все ще є залежними від людей (від чоловіків у своїй більшості), від умов, від епохи, але вони швидко реагують і спроможні приймати рішення. Наприклад, Ївга з оповідання «Данило Гурч» перебирає на себе обов'язки голови сільської родини того часу. Саме вона, а не чоловік, примушує виходити Наталю за нелюба через його гроші, саме вона репрезентує байдужість до почуттів власної дитини, що є абсолютно нетиповим для звичного образу матері.

Отже, відмітивши образну статичність персонажів оповідань, ми спробуємо довести і статичність у змалюванні стосунків.

Американський соціолог Джон-Алан Лі класифікує кохання, виокремлюючи шість основних типів [2]:

Ерос – недовготривале почуття, яке ґрунтується на фізичних бажаннях.

Людус – кохання-гра у вірність, оскільки пара має по кілька партнерів до яких може не мати ніяких глибоких почуттів.

Сторге – щира прихильність, яка плавно переростає в кохання.

Манія – потужна шалена пристрасть між закоханими.

Прагма – практичний тип кохання, у якому кожен із партнерів має конкретний ряд очікувань від своєї другої половинки

Агапе – ідеальне кохання, основою якого є традиційні уявлення про постійність, терпимість і невимогливість почуттів.

Як бачимо, Марко Вовчок, в основному, не експериментує з різновидами кохання у своїх оповіданнях. Перед нами постає вище почуття типу «агапе», яке є втіленням суспільного ідеалу: «Старий Якименко оженив сина та таку-то вже невісточку собі взяв, що й не сказати! Білолиця, гарна й весела, а прудка, як зайчик; і в хаті й на дворі в'ється, порядкує, господарює,

і співає, і сміється, аж геть чутно її голосок дзвенячий. Аби на світ благословилося, уже вона й прокинулася, як рання пташка, і клопочеться, й бігає. І свекру догодить-услужить, і чоловіка пожалує, і діло не стоїть — зроблено все. Живуть щасливо, любенько; старий, на їх глядячи, тільки бога милосердного дякує» («Горпина») [5, с. 68].

Історії людського кохання в «Народних оповіданнях» у своїй більшості мають досить подібну структуру: проста сільська красуня, пишна з лиця, весела, ясна, привітна до всіх односельчан, до якої через її добру вдачу залицяється багато чудових хлопців, але вона має на думці лише одного єдиного парубка, лише до нього лежить серце і ні з ким іншим свого сімейного життя вона не уявляє.

Письменниця веде читачів двома шляхами: рідні дівчини не проти її одруження з цим парубком («Сестра», «Сон», «Отець Андрій»): «Поголяла дівчиною років зо три; сватають мене. Я все не хочу. а батько не силує, хоч там які були й багаті, й пишні женихи. Аж ось послав і мені господь до пари й до любові...Батько поблагословив. Дарма що чужесторонній, та господар був добрий такий, хазяйствував, що й на стороні його всяке знало» («Сестра») [5, с. 44], або рідні проти цього шлюбу, оскільки частіше за все їх не влаштовує соціальний стан хлопця і вони намагаються вберегти молодицю від своєї долі («Данило Гурч», «Козачка», «Максим Гримач», «Не до пари»): «Не оддають Наталі! Батько й рад би, та мати й слухати не хоче, що не багатий. Зажурився Михайло, плаче Наталя, та нічого робити!» («Данило Гурч») [5, с. 54].

У більшій частині оповідань любов робить нещасними людей, незалежно від того чи пов'язали вони з коханою людиною своє життя, чи ні. Тобто таке омріяне, вимучене кохання не приносить ні щастя, ні задоволення, ні благополуччя, а навпаки – прирікає страждати все життя: «Олеся стоїть у старій свитині, стоїть сама-одна, розлучено її з чоловіком,

діточки її стомили ніженьки, заклопотали головочку, годячи панському плем'ю, як лихий болячці» («Козачка») [5, с. 63].

Психологи стверджують, що справжнє кохання має пройти кілька стадій свого розвитку. Так, американський психолог Джек Деймонд виокремлює закоханість, становлення пари (офіційний початок стосунків), розчарування, роботу над почуттями (подолання кризи) та, власне, любов [1]. Помітно, що персонажі Марка Вовчка не проходять жодних етапів на своєму шляху, оскільки початковою точкою стосунків є остання стадія – кохання: «А вона... звісно вже, що дівчина не вважає ні на віщо, полюбивши. Любить, то вже любить. Хоч і знає, що буде недоля, та не боїться, — про свою долю байдуже! Радила я й просила. Вона плакала, слухаючи; а до Палія Семена душа її, як той метелик до вогню – не одженеш, не зупиниш. Що мені робити? Не зважилась розлучати, поблагословила» («Не до пари») [5, с. 161–162].

За словами Н. Зборовської, «У центрі оповідань Марка Вовчка сублімована чуттєва жіноча потреба несвідомо проявляється через ситуацію “жінку б'ють”» [6, с. 109]. Тож у стосунках жіночі персонажі займають позицію жертви, яка потерпає від жорстокості або пана, або власного чоловіка.

Отже, бачимо, що Марко Вовчок дає нам подібну картину – один план дій у створенні образу кохання молодих людей. Марко Вовчок змальовує кохання у своїх оповіданнях статично, нерухомо, бездієво. Персонажі кохають, одружуються, народжують дітей без яскравих виявів почуттів. Пара живе разом тому, що суспільні маркери цього вимагають. Життя молодих побудоване на повазі, взаємопідтримці, вірності, терпимості. Жінки у сімейних стосунках, найчастіше приймають на себе образ жертви, яка потерпає від чоловічого впливу.

Список використаної літератури

1. Jed Diamond. The Enlightened Marriage: The 5 Transformative Stages of Relationships and Why the Best Is Still to Come. - Red Wheel/Weiser, 2016. -224 p.
2. Lee, John Alan. Colours of love: an exploration of the ways of loving.- New York: New Press, 1973. -294 p.
3. Бажан О. М. «Lux in tembris» крізь призму гендерних студій (на матеріалах прози Ганни Барвінок та Марка Вовчка). – Київ: ДУІКТ, 2014. – 51 с.
4. Віктор Домонтович. Вибрані твори. Упорядник та автор передмови: Віра Агеєва. Київ: Книга, 2008. 382 стор. (серія "Твори української діаспори").
5. Вовчок М. Твори в одному томі / Марко Вовчок ; вступ. ст. Є. Кирилюка. — Харків ; Київ : Літ. і мистецтво, 1933. — 434, 2 с.
6. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. – Київ : Академвидав, 2006. – 498 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
8. Сохацька Є. Феномен Марка Вовчка // Дивослово. – 2013. – № 12. – С. 45–51.
9. Теліга О. Якими нас прагнете? / Олена Теліга // О краю мій...: Твори, документи, біографічний нарис. – Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 496 с.